

SOKFÉLE.

LIX szám. Béts. November 23-dikán. 1832

Töredék a' Franklin életéből önn életírata szerint.

Franklin született 1706 Január 15-dikén Bostonban. Olvasni olly korán tudott, hogy erre nem is emlékezett már 1771-ben midőn élte folyamátját fiai számára leírá. 8 esztendő korában papokat nevelő iskolába adatott; de a' sok költséget kevés tehetségű szülei nem bírván, onnan Brown számoló intézetébe adatott. Itt tsak hamar megtanult jól írni, de a' számolás nem igen ment. Eleinte egy pár esztendeig, Attya mestersége körül dolgoztatott; de a' gyertyabél tsinálgatás, fadgyú szag nem igen tetszett a' kis Bénének. — Viz közeliben lakván igen sokat vólt a' körül, jól is meg tanult úszni, 's az úzás közt történhető veszélyes esetekre ő választatott vezérül. Józan eszű attya tanátsival másoknak 's gyermekeinek is sokat használt. Ebédnél kivált, többnyire az életre tartozó tárgyakról vólt a' szó, 's így a' takarékos asztalnál is jó izűn ettek a' gyermekek. — Franklin ezt annyira meg kedvelte, hogy sokszor nem is tudta mit eszik, mellynek jövendőre az a' haszna lett, hogy nem sokat törődött azzal mit adtak elébe.

Mintegy 12 esztendő koráig dolgoztatott attya körül a' szappanosságban Franklin; de ettől mind inkább idegenkedett, úgy hogy az attya már tartani kezdett annak rossz következtől. Ezeknek elmelőzésére, többféle kézművesek mőhelyeibe vezeté őt, hogy hajlandóságát ekként kitapogathatná. Végre a' késműveséget választá neki, egy rokonához szándékozván adni, ki mesterségét Londonban tanulta, 's

Toldalék a' M. Kurirhoz.

Bostonban telepedett le; de ez sokat kívánt a' tanításért, 's így ebből sem leve semmi.

Franklin gyermekségétől fogva nagy tüzzel olvasott, 's minden pénzét könyvekre költé. Leg jobban kedvelte az utazások leírását. Egész éltére nagy befolyással 's hasznára voltak e' következő munkák: Plutarch, Defoe-nek essai on projects, és Dr. Mathennek: Essay to do good. (Próbátétel, mint kellessék jól tselekedni.) Franklinnak a' könyvekhez vonzó hajlandósága arra bírta az atyát, hogy őt egy Typographushoz adná, mind a' mellett is, hogy már egyik fia, James azon mesterséget űzte, 's 1717-ben Londonból megjövén Bostonban le is telepedett. Még nem volt egészen 12 esztendősen midőn ezen mesterségre állott bátyához, kinél 21 esztendősen koráig maradt, és csak az utolsó esztendőben kapott fizetést. Rövid idő alatt annyira előment a' mesterségben, hogy bátyja őt igen jól használhatta. Kevés idő múlva egy kis pénz-magra is tett szert 's jobb könyveket vehetett magának. — Gyakran egész éjszaka olvasott, hogy a' költsön kapott könyvet reggelig elolvassván vissza adhasa. Csak hamar megkedvellé a' Poézist, 's bátyja serkentésére maga is írt egy pár balládét, melyek kinyomatódván jó haszonnal el is keltek. De az atya röstalगतván verseit, abbéli mondogatása által, hogy a' verselők rendszerént koldúsok, attól elvette kedvét 's a' mint maga Franklin hitte, ez jól is történt: mert igaz Poétai tüze nem volt, — 's jövődében csak stylusa formálására használta azt. — Ez így esett meg:

Volt még egy másik gyermek is a' városban, John Collins, — ki szintűgy kedvellé az olvasást, mint ő. Gyakran beszélgettek egymással az olvasottakról, 's egyik a' másikat okokkal igyekezett meggyőzni. Egyszer meg kelle egymástól válniok a' szövitálás végző-

dese előtt. Franklin papirosra tevė gondolatit, közlé azokat barátjával, mellyből levelezés támadt. Az övé atya kezébe került, kinek ez által alkalma lett, fiját írása módjára figyelmeztetni, 's őt a' felől meggyőzni, hogy társa szebben, jobban 's rendesebben ír. Ez stylusa javítására határozá Franklint. Megvevé a' spectator nevű könyv egy részét, mellyet igen jól írottnek tartott. — Olvasás közben iparkodott mindenik tikkely tartalmát kevés szavakba foglalni, 's néhány nap múlva, próbálta ugyan azon gondolatokat könyvbe nézés nélkül saját szavaival kiszélesíteni. Ekkor öszve hasonlítá a' maga munkáját az eredetivel: észrevette hibájit, 's így meg is igazítá azokat. Különösen a' szók bősége híjjával volt Franklin, az az, hogy lehetne minden kifejezéshez alkalmas szavakat találni. Ezen verstsínálás által reményile segíthetni, — mivel így kénytelen volt részent a' mérték részent a' rím^m miatt külömböző kifejezéseket keresgélni 's ezért azt tevė, hogy a' Spectator prozában írt némely tikkellyeit versbe foglalá, szerentsesen tzelt is ért. Mert nem sokára magáévá tette az igen óhajtott szóbőséget. Ezen próbatételek mind anya nyelvén történtek. Idegen nyelveket ért korában tanúlt Franklin. — Melly így történt:

1753-ban és így 27 esztendőskorában adta magát nyelvek tanulására, a' frantzia nyelvben tsak hamar annyira ment, hogy az ezen írt munkákat folyvást olvashatta. Az olasz nyelv tanulásához egy esmerőssével fogott, a' ki sakkot játszani gyakran hozzá ment. Úgy egyeztek meg, hogy a' sakkjátékban győzőnek jussa legyen a' másiknak egy gyakorlást feladni olasz nyelven, — 's míg az el nem készült, nem volt szabad játszaniok, hol egyik hol másik lett nyertes, 's így játszva meg tanúlták az olasz nyelvet. Később nem kis meg erőltetéssel a' spanyol nyelvet is megtanulta.

Midőn nem sokára egy deák testamentom akadt kezébe, maga is tsudálkozott rajta, mennyit értett belőle, mind a' mellett is, hogy gyermek korában tsak esztendeig tanulta ezen nehéz hólt nyelvet, már most ennek tanulására adta magát, a' mi annyival könnyebben esett neki, mivel már az élő nyelvek tanulások által meg vólt előtte törve az út. Ezekből azt következteté Franklin, hogy az akkor (fájdalom nálunk még most is) szokott tanítás módja, t. i. a' deák nyelvel kezdeni a' tanítást és tanulást nem helyes. „Igaz ugyan — mond Franklin — hogy könnyebb a' léptsőkön lefelé jönni, ha a' tetőre már felmáztunk; de bizonyosan könnyebb a' tetőre jutni, ha az első léptsőn kezdtük a' felmenetelt. — Hány ember hagyott már fel a' deák nyelv tanulásával, a' nélkül, hogy abba nagyon előment volna! A' mit megtanúltak is belőle, hasznát nem vehették, 's a' drága idő el veszve volt; nem jobb lett volna e', a' frantzia nyelvel kezdeniek, 's úgy az olasz 's latánra menniek? Továbbá, ha felhagynának is a' volt nyelv tanulásával, mégis tudnának egykét élő nyelvet, mellynek legalább az életben hasznát vehetnék.“

Franklin ezelőtt mintegy 100 esztendővel érzett így. Mit mondhatunk mi maiak, kik az itt előadottak igazságáról szintúgy meg vagyunk győződve, 's ifjainkat a' deák nyelv éppen nem tzébirányos tanulása módjával szinte a' tsömörlésig gyötörtetni, kénytelenítettünk szemlélni! Valóban ideje lenne már józanabb gondolatokra jutnunk. Hiszen a' mivelts Európában tsak mi magyarok vagyunk, kik a' deák nyelv despotismusa 's ennek természetes következése alatt sínlődünk, 's ez által az életre megkívántató sok esméretek hijja nélkül szükölködünk.

Franklin ebbeli gondolkozása a' közlőnek annyival inkább tetszik, mivel már elébb mint derék életi-

rását olvashatni szerentséje lett volna: azon erős hitben élt, hogy tanácsosabb lenne minden nemzet ifjainak, az anyai nyelv megtanulása után először is a szomszéd nemzet nyelvével meg esmérkedni, 's több szomszéd lévén, különösen azéval, a' mellyikkel legszorosabb polgári kaptcsolat, 's kereskedési közösülésben van. Nékünk magyaroknak például legtöbb szükségünk van anya nyelvünk után, a' németre. — Ezt úgy hiszem nem szükség hosszasan fejtegetni, mutogatni. — Ezt egy tekintetre felfoghatja mindenki, hogy ennek kézmíves, kereskedő, művész, tudós, szóval, minden rendű rangú ember nagy hasznát veheti, ha akarja, mind az hozzánk legközelebb eső mivelt külföldön útaztában, mind szobájában ülve, ezen tökéletesen kielégítheti mindenféle tanulási vágyjait, addig is míg anya nyelvünk mivelésén dolgozó tudósaink azt eszközlik, hogy az ezen is megtörténhessék. Mennyivel jobb lenne a' szükséges alsóbb tudományos ismereteknek anyai nyelvünkön történendő megtanulása után azon 8—10 esztendőből is, melyet eddig tsupán a' deák nyelvre pazéroltunk nagy hijjában, egy pár esztendőt 12—14 esztendős korunkban a' német nyelvre szánni. Elég idő maradván a' deák nyelvre is érettebb korunkban, melyet úgyis tsak tudományos neveltetésünk befejezéséül kellene tanulni.

(Folytatása következik.)

P í p a.

Hajdan, midőn még az idő szelleme úgy hozta magával, közönséges helyen a' templomban, hosszas predikációkkal mutogatták papjaink a' pipázásnak veszedelmes és kárhozatos voltát. Hiteles tanúja ennek azon 17-dik századbéli kézirat, mely a' Debretzen

R. Kollégium könyvtárában, egy kötetben hét predikáziót foglal magában, egyenesen és éppen csak a' pipa, mint ördög — szára — bordája ellen. — Ezek közül egy azt vitatja, 's mutogatja, hogy a' tíz parantsolatnak minden ága ellen vét a' pipás v. dohányos ember. — Általában, ezeket olvasván, örömmel láthatjuk, mennyit finomúlt azolta a' kathedrai szerénység, és ékesen szóllás; és e'két időszakasz, mennyire különbözik, vagy katona Geleinek a' Rákótzai nagy Graduál-ja elibe botosított praefatiójából vévén ki szóról szóra ezen hasonlatosságot, „annyira esik egymástól, mint Makó Jérusálemtől.“ — Már ma csak profanus kezek, 's legfeljebb is olykor Doktorok sujtanak a' pipához anathemat; midőn sokan úgy prokátoroskodnak mellette, mint B—— Úrfi a' minap egy pipaszónál tartott házi multságban; szinte ő is hét oldalról vitatván a' pipa érdemeit, ú. m. — 1. Pipázni idvességes dolog, mert a' henyélés bűn, és kárhozat; úgy de a' ki pipázik; nem henyél. — 2. A' pipa ama nagy törvénynek a' szeretetnek eszköze; hiszen az utazni induló ifjú pipájára emlék-bojtot köt az otthon maradó hölgy, melly annak szüntelen elibe tüntesse szeretete tárgyának angyal-képét. — 3. A' pipatartás, gazdálkodás, mert ha arra nem, akkor más rosszabb dolgokra, és úgy elköltenék az ifjak pénzeket, hogy semmi láttatja nem lenne. — 4. Pipákat szerezni okos előre látás, mert különben, ha valaki pénz dolgában hirtelen meg szorúl (pedig esendő az ember) nem tud mit adni zálogba. — 5. A' pipázás az állhatatosságra, mely tagadhatatlan szép virtus, jó példát ad, mert a' ki azt egyszer megszokja, nem igen hagyja el. — 6. A' barátságot, melly nemes, és felséges dolog, sokszor szüli, többször neveli, gyarapítja, a' barátságos öszvejövedelek és füstös együttlételekben. — 7. A' tu-

dományokat, nem állhatván a' moj a' muzeumbeli könyveket a' füst miatt, és a' szép mesterségeket, a' tsinos tajték 's ezüst mivek által hathatósan elő mozdítja. — Talán még több ditséretes oldalát is hallhattam volna a' Pipának B—— Urfitől, ha a' füstöt, mely földig volt a' szobában, tovább nem állhatván, el nem hagytam volna a' társaságot.

Ö s z v e a d á s.

A' véghetetlenről böltselkedvén a' tanító tanítványi előtt, így fejezte ki gondolatját: „Egyes számok magokban, például 1, 2, 3, 's a' t. végesek, 's bizonyos meghatározott mennyiséget jelentenek. De ha minden egyes számokat gondolattal öszve adok: a' summa véghetetlen lesz. Így az egyes emberek halandók; de az egyes halandó emberek köz. társasága, a' nemzet, halhatatlan, 's a' t.“

Áh! — kiálta egy hallgató az ajtó mellől — most értem én, hogy lehet sok tudatlan együtt egy tudós!

I n t ő R á k.

A' vándor, útazásában egy intő Rákra talált, 's figyelmetesen nézte, hogy az keveset keveset haladván meg megállott, 's fél lábával nagyokat kanyarított a' levegőben, mintha hívna valakit maga után. Széljel nézett, de jöni senkit sem látott; a' Rák azonban csak integetett. Ugyan jámbor intő! — szólla végre a' vándor — kitől tanultad azt a' nevetséges integetést, melyre senki sem vigyáz? — Töletek: ez lett rövideden a' felelet.

„Hogy hogy?“ kérdé megütközve a' vándor. De tsak hamar helyben kellett hagynia a' feleletet, bizonyos gyűlések jutván eszébe, melyekben egy ember

alvó hallgatóit egész a' beleszakadásig inti a' jóra; 's még az Intő hátramenését is elérte.

B é k e s s é g.

Együtt azon istenekkel, kik Astraeával elhagyták a' földet, felköltözött égi lakásába a' Békesség is. Azonban tsak hamar per támadván az égiek közt, futnia kellett onnan is. De hova menjen? — a' földön véres háború, 's az ég előtt zárva! könnyekre fakadt az árva, 's kemény sorsa ellen panaszkodott. A' Virtus, ki éppen az ég és föld között lebegett, megszánta a' bóldogtalant. Sorsod kemény az igaz barátom, — szólja ő — de aligha magad nem vagy az oka. Fényes palotákról álmodozál, 's a' szerentsét választottad szövetéségednek. Akarsz-e' velem jönni? Kunyhóm szegény ugyan és együgyű, de nekem 's neked helyt ad. Jer ismét a' földre, lakjunk az emberi szívben; én erős várad leszek, melyben virágid gyümöltre nyiljanak.

Azólt a' szívben lagnak mindég együtt, soha egymás nélkül. De a' Virtusnak a' szív utolsó dobbanásáig küszködni kell, és a' Békesség tsak a' verni megszünt szívben érlelheti meg gyümöltreit!

Feleletek az LVIII Sokfélében tett Kérdésekre.

1. Munkáts 943 esztendő. 2. A' Hajdúknak-Hadház.
3. Eszékbe. 4. Békéssel. 5. Tokajban, és Musalyban.
6. Nyír-Bátorban. 7. A' Hajdúknak-Szoboszló.
8. Tasnád-nak. 9. Szikszó-t.

R e j t e t t s z ó.

Két tagomon felhágysz; elsőmmel kis madarat fogsz;
Meszsze mutat végsőm, hogy ha belé kukutsálsz.

Megfejtés: a' LVIII Szám. Tokaj, tok, aj, v. ally; Tokaji bor.